

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАХОДІВ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ, ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

П'ятницький Андрій Васильович - здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права

УДК 342.5(477)

În articol, pe baza analizei opiniilor științifice și a normelor actualei legislații a Ucrainei, sunt examinate conceptul și tipurile de măsuri pentru executarea hotărârilor judecătorești. Se remarcă faptul că aplicarea fiecăreia dintre măsurile de executare a hotărârilor judecătorești este, în orice caz, o necesitate obligatorie, deoarece numai prin utilizarea lor este posibilă menținerea stabilității în societate prin asigurarea faptului că fiecare persoană respectă o anumită ordine în relațiile publice.

Cuvinte cheie: măsuri, executarea obligatorie a hotărârilor, judecarea, executarea unei hotărâri judecătorești.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых и норм действующего законодательства Украины, рассмотрено понятие и виды мер принудительного исполнения судебных решений. Отмечено, что применение каждой из рассмотренных мер принудительного исполнения судебных решений, в любом случае является вынужденной необходимостью, ведь только с их использованием представляется возможным поддержать стабильность в обществе путем обеспечения соблюдения каждым человеком определенного порядка в общественных взаимоотношениях.

Ключевые слова: меры, принудительное исполнение судебных решений, судебное решение, исполнение судебного решения.

In the article, on the basis of the analysis of scientific views of scientists and the norms of the current legislation of Ukraine, the concept and types of measures of enforcement of court decisions in Ukraine. It is stressed that the application of each of the measures under consideration to enforce court decisions in any case is a compulsory need, since only with their use it is possible to support stability in society by ensuring that each person follows a certain order in public relations.

Keywords: measures, enforcement of court decisions, judicial decision, enforcement of a court decision.

Постановка проблеми. Ефективна система примусового виконання рішень є необхідною умовою існування сучасної правової держави. На сьогоднішній день в Україні розпочато новий етап розвитку інституту примусового виконання судових рішень. Його початок ознаменувався, у першу чергу, прийняттям кардинально нових нормативно-правових актів, які були покликані врегулювати правовідносини у сфері, що розглядається у даній

науковій праці. Втім, повноцінне дослідження вказаного інституту, а також визначення можливих шляхів удосконалення відповідного законодавства є неможливим без розгляду теоретичних конструкцій, а також визначення нових підходів до їх розуміння, які б відповідали реаліям сьогодення.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання реалізації заходів примусового виконання судових рішень в Україні розгляда-

лись у наукових працях: О.Г. Жуковського, А.М. Авторгова, І.В. Ніколаєвої, М.П. Омельченка, І.Л. Бородіна, О.П. Печеного, Д.М. Сибильова, О.В. Гетманцева та багатьох інших. Однак, активне реформування зазначеної сфери по-новому обумовило актуальність досліджень, присвячених з'ясуванню сутності поняття та видів заходів примусового виконання судових рішень в Україні.

Саме тому **метою** статті є розглянути поняття та види заходів примусового виконання судових рішень в Україні.

Виклад основного матеріалу. Починаючи виклад основного матеріалу наукового дослідження, в першу чергу слід звернути увагу на те, що чим є поняття «судове рішення». Так, на переконання В.І. Тertiшнікова, судове рішення – це найважливіший документ суду, оскільки воно є владним актом. Документ, що постановляється як рішення від імені держави, є наказом, велінням, імперативом, що адресується як учасникам процесу, так і відповідним органам держави (наприклад, органам державної реєстрації актів цивільного стану, житлово-комунальним органам). Веління, наказ суду ґрунтується на встановлених фактах, на підтвердження існування або відсутності між сторонами спірного правовідношення [1, с.249]. Однак, судове рішення – це не тільки акт правосуддя, а й процесуальний документ, оскільки він містить не тільки наказ суду, а й низку даних інформаційного характеру, наприклад відомості про склад суду, секретаря судового засідання, час і місце розгляду справи тощо. Таким чином, підсумовує В.І. Тertiшніков, поняття «судове рішення як процесуальний документ» є більш широким та таким, що охоплює наказ суду [1, с.249].

Таким чином, судове рішення – це процесуальний документ, що приймається судом, він є логічним завершенням судового процесу, адже саме у цьому документі міститься результат розгляду справи по суті. А відтак, можна говорити про те, що саме судове рішення є одночасно підсумком, сенсом і метою всього судового процесу. Головною особливістю судового рішення є його обов'язковість, яка передбачає, що веління, наказ суду є

обов'язковими для виконання всіма учасниками судового процесу.

Під виконанням судового рішення, на думку А.В. Андрушка, Ю.В. Білоусова, Р.О. Стефанчука, О.І. Угриновської та ін., слід розуміти заключний етап юрисдикційної діяльності. Без реалізації цієї стадії (етапу) юрисдикційної (правозахисної діяльності) втрачається сенс попередньої діяльності суду та інших органів (осіб), які уповноважені на здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, територіальних громад та держави [2]. Заслугує на увагу точка зору В.В. Коваленка, який доводить, що виконання судового рішення є завершальною стадією судового провадження. «На цій стадії здійснюється реалізація судового рішення, яке набрало законної сили, а також вирішуються питання, що виникають при зверненні судового рішення до виконання та безпосередньому його виконанні, здійснюється нагляд і контроль за його виконанням. Саме в цій стадії досягається той результат, який бажає мати держава, починаючи з моменту внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. На стадію виконання судових рішень зорієнтовані всі інші стадії судового процесу, всі його інститути» [3]. Отже, виконання судових рішень є одним із ключових індикаторів, за яким ми можемо об'єктивно оцінити ефективність і чесність судової влади в Україні. Однак, на жаль, доводиться констатувати, що не завжди учасники судового процесу (зокрема відповідач), бажають добровільно виконувати судове рішення. У такому випадку особлива роль відводиться спеціальним органам, зокрема державним та приватним виконавцям, які відповідно до норм чинного законодавства України уповноважені здійснювати примусове виконання таких рішень. У свою чергу, під примусовим виконанням судових рішень слід розуміти цілеспрямовану діяльність уповноважених суб'єктів, які за допомогою використання специфічних інструментів сприяють ефективному виконанню судових рішень, що, у свою чергу, дозволяє віднови-

ти особисті немайнові права та суб'єктивні майнові права фізичних і юридичних осіб у спосіб.

В Україні примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та, у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках, на приватних виконавців [4]. Державними виконавцями є керівники органів державної виконавчої служби, їхні заступники, головні державні виконавці, старші державні виконавці, державні виконавці органів державної виконавчої служби. Державний виконавець є представником влади, діє від імені держави і перебуває під її захистом та уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, передбаченому законом [5].

Варто відмітити, що реакція на запровадження інституту приватних виконавців серед вітчизняних науковців було неоднозначним. Однак, на нашу думку, зазначене, беззаперечно, можна вважати важливим, а головне - позитивним здобутком. Однак, у Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», на нашу думку, законодавець недостатньо уваги приділив визначенню самого терміна «приватний виконавець», лише визначивши, що приватним виконавцем може бути громадянин України, уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом. Вважаємо, що у Законі потрібно закріпити більш широкі визначення вказаного терміну, зокрема визначивши, що «приватний виконавець – це особа, яка володіє всіма необхідними вміннями та навичками, а також відповідно до законодавства України наділена всіма необхідними інструментами для того, щоб забезпечити ефективно та своєчасне виконання судових рішень». Додатково також необхідно уточнити завдання та функції приватного виконавця..

Отже, проаналізувавши положення Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року, можемо зазначити,

що законодавець визначив наступні основні заходи примусового виконання судових рішень [4]:

1) звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, у тому числі якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами [4]. Передумовою звернення стягнення на кошти є відкриття виконавчого провадження при надходженні до виконавця письмової заяви від стягувача про примусове виконання рішення, до якої додається оригінал (дублікат) виконавчого документу, який повинен відповідати встановленим вимогам. Розглядаючи вказаний захід примусового виконання судових рішень, у першу чергу, слід звернути увагу на його характерну особливість, яка полягає у тому, щоб у будь-якому випадку спочатку стягнення звертається на «кошти боржника у гривнях та іноземній валюті, інші цінності, у тому числі кошти на рахунках і вкладах боржника у банках та інших фінансових установах...», а вже потім, у випадках, встановлених нормами чинного законодавства України, може бути застосовано таке стягнення на інше майно боржника. Слід також звернути увагу на те, що забороняється звернення стягнення та накладення арешту на кошти на рахунках платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, на кошти, що перебувають на поточних рахунках із спеціальним режимом використання [4].

Примусовому стягненню підлягають готівкові кошти, що були виявлені у боржника, вилучаються та зараховуються на відповідні рахунки органів державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного робочого дня після вилучення, про що складається акт. На кошти та інші цінності боржника, що перебувають на рахунках та на зберіганні у банках чи інших фінансових установах, на рахунках у цінних паперах у депозитарних установах, накладається арешт, про що виноситься постанова виконавця. У

постанові зазначається сума коштів, яка підлягає арешту, з урахуванням вимог за виконавчим документом, стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження, штрафів, накладених на боржника під час виконавчого провадження, основної винагороди приватного виконавця та вказуються реквізити рахунку, на якому знаходяться кошти, що підлягають арешту, або зазначається, що арешт поширюється на кошти на всіх рахунках боржника, у тому числі тих, що будуть відкриті після винесення постанови про арешт коштів [6].

Однак, як ми вже зазначили вище, не завжди у боржника є достатньо коштів чи інших цінностей для того, щоб задовольнити вимоги стягувача, у такому випадку стягнення може бути звернене на інше майно. При цьому слід звернути увагу, що навіть у випадку, коли було розпочато процедуру стягнення майна боржника, це не зупиняє звернення щодо стягнення на його грошових кошти. У загальному вигляді звернення щодо примусового стягнення майна боржника проходить у три етапи: 1) арешт цього майна, 2) його оцінка та вилучення; 3) примусова реалізація.

Завершуючи розгляд зазначеного заходу примусового виконання судових рішень варто відмітити, що він є одним із основних видів відповідних заходів, який найчастіше застосовується як державними, так і приватними виконавцями. Під час реалізації вказаного заходу особлива увага виконавців акцентується, у першу чергу, на вилученні грошових коштів, а також інших цінностей, що можуть бути швидко реалізовані. Із зазначеного слідує, що ефективна реалізація вказаного заходу примусового виконання судових рішень є досить швидким та дієвим способом стягнути грошові кошти із боржника, а головне оперативно й у повному обсязі задовольнити вимоги стягувача. Варто також вказати, що характерною особливістю зазначеного заходу є те, що у даному випадку виконавцям не завжди важливо яке майно стягувати із боржника (звісно, окрім випадків встановлених законом), головним пріоритетом є досягнення кінцевої мети.

2) звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника. Стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника звертається у разі відсутності в боржника коштів на рахунках у банках чи інших фінансових установах, відсутності чи недостатності майна боржника для покриття в повному обсязі належних до стягнення сум, а також у разі виконання рішень про стягнення періодичних платежів. За іншими виконавчими документами, виконавець має право звернути стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника без застосування заходів примусового звернення стягнення на майно боржника - за письмовою заявою стягувача або за виконавчими документами, сума стягнення за якими не перевищує п'яти мінімальних розмірів заробітної плати [4]. Однак, варто зазначити, що законодавець визначив і певні обмеження, встановивши, що стягнення не може бути звернено на такі виплати: вихідну допомогу, що виплачується в разі звільнення працівника; компенсацію працівнику витрат у зв'язку з переведенням, направленням на роботу до іншої місцевості чи службовим відрядженням; польове забезпечення, надбавки до заробітної плати, інші кошти, що виплачуються замість добових і квартирних; матеріальну допомогу особам, які втратили право на допомогу по безробіттю; допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами; тощо [4, ст.73].

Характеризуючи зазначений вид заходів примусового виконання судових рішень, хотілося б зупинитись на його позитивних та негативних моментах, які власне і визначають його особливості. Так, з позитивного боку необхідно відзначити те, що реалізація зазначеного заходу є найбільш вигідною для боржника, адже це дозволяє йому поступово виконати свої обов'язки перед стягувачем, при цьому в нього (боржника) залишатимуться кошти на життя. Однак, суттєвим недоліком вказаного заходу є: по-перше, стягувачу досить тривалий період часу доводиться чекати виконання зобов'язань боржника. У цьому випадку, на нашу думку, при призначенні суми стягнення необхідно враховувати

принаймні рівень інфляції (адже до моменту останньої виплати, гроші можуть знецінитись, а відтак це призведе до втрати коштів стягувачем). По-друге, непоодинокими є випадки, коли боржник приховує свої доходи. До прикладу, отримує заробітну плату у конверті, а офіційно має дохід у розмірі мінімальної заробітної плати. Зазначене, у свою чергу, є суттєвою перепорою для того, щоб призначити адекватну суму стягнення із боржника на користь стягувача. А тому, існує реальна потреба у тому, щоб розробити додатковий механізм розрахунку суми стягнень саме із заробітної плати, адже особам, які отримують кошти за рахунок державного бюджету, свій дохід складно приховати.

По-третє, вилучення в боржника і передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні. Зазначений захід примусового виконання судових рішень здійснюється в установленій державним виконавцем строк за участю стягувача і боржника та має певні особливості [7, с.58]. Зміст вказаного заходу примусового виконання судового рішення полягає у тому, що повинні бути задоволені потреби стягувача, які носять майновий характер, тобто предметом судового спору були, до прикладу, які-небудь речі. Так, у разі, якщо боржник не виконав рішення добровільно, то державний виконавець вилучає у нього в присутності понятих предмети, зазначені у виконавчому документі, і передає їх стягувачеві, про що складає акт вилучення у боржника предметів, зазначених у рішенні суду, та акт передачі їх стягувачу. Ці акти складаються у трьох примірниках. Один примірник акта залишається у виконавчому провадженні, інші вручаються стягувачу та боржникові або їх представникам під розписку на першому примірнику акта [4]. Таким чином, слід погодитись із точкою зору І.В. Бондар, яка у своєму науковому дослідженні прийшла до висновку, що вилучення у боржника і передача стягувачеві певних предметів, зазначених у рішенні, - це захід примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), спрямований на вилучення у боржника визначених у виконавчому документі предметів (речей), перевірку державним виконавцем їх належ-

ного стану та їх передачу стягувачеві або його представнику [7, с.59].

4) заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, у тому числі коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем [4]. Зазначений захід примусового виконання судових рішень став новелою Закону України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року. Заборона розпоряджатися майном – це фактичне обмеження права його власника щодо відчуження арештованого майна, яке може мати певні особливості в залежності від виду майна. З метою застосування такого засобу існує Єдиний реєстр для реєстрації заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, до якого нотаріуси вносять відповідні відомості про накладені заборони або арешти майна [8]. Порушення заборони державного виконавця розпоряджатися або користуватися майном, на яке накладено арешт, тягне за собою відповідальність зберігача майна, передбачену законом.

Висновок. Завершуючи наукове дослідження справедливим буде відмітити, що, окрім чотирьох зазначених вище, законодавець передбачив і інші заходи примусового виконання судових рішень, однак їх характер та сфера застосування є досить специфічними, саме тому у межах представленого наукового дослідження ми не будемо зупинятися на них свою увагу. Варто також відмітити, що застосування кожного із розглянутих нами заходів примусового виконання судових рішень у будь-якому випадку є вимушеною необхідністю, адже тільки із їх використанням вбачається можливим підтримати стабільність у суспільстві шляхом забезпечення дотримання кожною людиною певного порядку у суспільних взаємовідносинах. Необхідно також відмітити, що всі вказані заходи неодмінно повинні відповідати положенням чинного законодавства України.

Література

1. Тertiшніков В. І. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. 576с.
2. Цивільний процес: навчальний посібник. / А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін. / Заред. - Ю.В. Білоусова. К.: Прецедент, 2005. 172 с.
3. Кримінальний процес [текст] : підручник. / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удаलोвої, Д. П. Письменного. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.
4. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 №1404-19 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
5. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016-№ 1403-VIII [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1403-19?info=1>
6. Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень Наказ Міністерства юстиції України 02.04.2012-№ 512/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 29.09.2016 № 2832/5) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12/conv/print>
7. Бондар І. В. Особливості вилучення у боржника і передача стягувачеві певних предметів, зазначених у рішенні / І. В. Бондар // Цивілістична процесуальна думка. 2015. № 1. С. 57-59.
8. Лихацький Д.Ю. Загальний порядок звернення стягнення на майно боржника / Офіційний сайт міністерства юстиції України [Електронний ресурс] Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_6809